

מעדני שבת

פרשת כי תצא תשפ"ב

גליון ש"ז

— מעדנים על הפרשה בהלכה ובאגדה —

נערך בס"ד ע"י מתתיהו אליהו הכהן זילביגר

שעטנז

שנינו במסכת כלאים (ט') אין אסור משום כלאים אלא טווי וארוג שנאמר (דברים כב) 'לא תלבש שעטנז' דבר שהוא שוע טווי ונוז, וכ"ז מן התורה אבל מדרבנן יש איסור גם כשהוא אינו שוע טווי ונוז. ונחלקו הרמב"ם והרא"ש האם לבדים אסורים מן התורה או רק מדרבנן. השו"ע (ש' א') פוסק שהוא מן התורה, והרמ"א (ש"א ב') כתב שהוא מדרבנן, ונ"מ בבגד קשה, כי דבר שהוא אסור מן התורה אסור גם כשהוא קשה אבל דבר שהוא אסור רק מדרבנן מותר כשהוא בגד קשה.

אינו מתכוון

איתא בגמ' (שבת כ"ט:) מוכרי כסות מוכרין כדרבן ובלבד שלא יתכוין בחמה מפני החמה ובגשמים מפני הגשמים והצנועין מפשילין במקל לאחוריהן.

החכמת אדם (כלל ק"ו כ') כתב אסור ללבוש בדרך לבישה כלאים אפילו אם אינו מתכוון לשום הנאת הגוף רק להציל בגדיו מטינוף דכל שהוא לבישה ממש אסור בכל ענין כיון דעל כל פנים מכוון ללבישה זו אבל מותר ליתן עליו כך בלא דרך לבישה להציל בגדיו מטינוף ובלבד שלא יגיע לגופו שום הנאה לחמם עצמו או להציל גופו שלא יגיעו הגשמים על גופו דזה אסור אפילו אינו לובש. ואסור בלבישה אפילו בדרך ארעי ואפילו הבגד קטן מאד ואפילו על גבי עשרה בגדים אף על פי שאינו נהנה כלל. ויש מתירין אפילו ללובשו אם אינו עושה לצורך לבישה על גופו אלא להעביר המכס או כדי להראות מדת אורכו ורוחבו להקונים כיון שאינו מתכוון כלל ללבישה. ונראה לי דלכו"ע אסור אם רוצה לקנותו ולובשו לפי שעה לראות אם הוא כמדתו שהרי מכוון ללובשו ולכן בגדים אסור ללבשן לכוון למדתו אפי' ארעי.

המנחת יצחק (ד' ט"ו) מאריך ליישב מה שנוהגים להקל בזה ומביא שיש כמה שחולקים על החכמת אדם וא"כ יש כאן ס"ס. ונראה לי להוסיף שהרי רוב בגדים אין בהם שעטנז ומה שאנו חייבים לבדקו ולא סמכים על רוב הוא משום שרוב שאפשר לברורי אין סומכים עליו, וא"כ כאן כשהוא בחנות אפשר לסמוך על רוב כיון שאינו יכול לבררו.

בגד פשוט כגון סוודר העשוי ממין בד אחד בדרך כלל אפשר לסמוך על התווית ואם לא כתוב שם שיש בו צמר או פשתן לא צריך לחוש שיש בו שעטנז, אך אם כתוב בו שהוא עשוי מצמר צריך לחוש שמא הכפתור תפור בחוטי פשתן. אבל בגד מורכב כמו חליפה יש לחוש שיש בו שעטנז גם אם לא כתוב על תווית שיש בו שום צמר או פשתן, כי מצוי שהכריות שבכתפיים או שאריות הבד שבתוך הצוואר יהיה בו כלאים.

מוקצה בשבת

השו"ע (או"ח ש"ח) כתב יש אוסרים לטלטל בגד שעטנז, ויש מתירים. המ"ב כתב שאנו פוסקים כדעה ראשונה שהוא מוקצה, והטעם מפני שאסור ללבושו, ומוקצה הוא ואפילו לצורך גופו ומקומו.

מבואר בגמ' נדה (ס"א:) שאסור למכור לגוי בגד שיש בו כלאים חשש שמא ימכור אותו לישראל. ועוד איתא בגמ' (ברכות י"ט:) המוצא כלאים בבגדו פושטן אפילו בשוק.

כתיב (כב, יא) 'לא תלבש שעטנז צמר ופשתים יחדו'. מבואר בגמ' (יומא ס"ט.) שמן התורה האיסור הוא בין ללבוש בין להעלות, ומדרבנן יש איסור גם להציע תחתיו שמא תיכרך נימא אחת על בשרו, ואפילו עשר מצעות זו על גב זו וכלאים תחתיהן אסור לישון עליהן.

מבואר בגמ' (ביצה י"ד:) שיש איסור כלאים בוילון מפני שהשמש מתחמם כנגדו. ומבואר בשו"ע (יו"ד ש"א ט') שמטפחות שמקנחים בהם את הידים, ומטפחות שמסתפגים בהם הכלים והקרקות ושמתפגים בהם אחר הרחיצה ומטפחות ספרים אסורים משום כלאים, שהרי הידים נוגעות בהם והם נכרכים על היד תמיד ומתחממין. והרמ"א שם מוסיף שאסור לעשות מפה שפורסים על השלחן שאוכלין עליו או שקורין עליו בבית הכנסת מכלאים מפני שלפעמים מקנח בהם ידיו ומתחמם בהם. אבל דבר שאינו מחמם את האדם כגון סמרטוט שמניחים ע"ג מכה מותר אע"פ שהוא נוגע בבשרו כיון שאינו דרך חימום.

המרדכי (ביצה רמז תרס"ג) על הגמ' גבי וילון מדייק שהאיסור הוא דוקא משום שמתעטף בו בשולי הוילון משמע אי לאו דמתעטף בשוליו אע"ג דמעמיד החום כמו שפרסוהו כנגד הפתח להעמיד ולהגן מן הרוח ומן הגשם אין בו משום איסור כלאים, ומה"ט כתבו הפוסקים שאין איסור שעטנז במטריה או באהל. וכן כתב הרמ"א (ש"א י"א) שאע"פ שוילון אסור אפי' הכי פרוכת שלפני ארון הקודש או המפות שפורסין בארון או סביב התורה מותר להיות מכלאים.

האיסור הוא אפי' חוט אחד של פשתן תוך בגד של צמר, תוס' (נדה ס"א:) כתבו דלא שייך בטול ברוב אלא כשהאיסור מעורב בהיתר אבל כלאים ששניהם היתר ונאסרין על ידי תערובות אין בו דין ביטול. ודוקא לאחר שנעשה החוט לא שייך ביטול אבל נתערב צמר ופשתן קודם שנעשה ממנו החוט מהני ביטול.

וכן שתי בגדים אחד של צמר ואחד של פשתן אסור לחברן אפי' בחוט של מין אחר. עוד מבואר בשו"ע (ש"א ג') שבגד גדול וכלאים מצד אחד אסור ללבושו אפי' מצדו הב', אף על פי שהצד שבו הכלאים נגרר על גבי הקרקע.

עוד נפסק בשו"ע (ש' ד') שדוקא אם שתי הבגדים מחוברים ביחד אסור ללבשן אבל מותר ללבוש חלוק של צמר על גבי חלוק של פשתן ולקשרם יחד, אע"פ שאינו יכול לפשטן בלא התרת הקשר, ואפילו הוא קשר של קיימא, ובלבד שלא יחברם זה לזה עם המשיחה בשתי תכיפות. ויש אוסרים בקשר של קיימא.

הרמ"א שם כתב י"א דאסור ללבוש ב' בתי שוקיים, אחד של פשתן ואחד של צמר זו על זו דמאחר דא"א לפשוט התחתונה בלא העליונה הוי כחבור, ולא דמי לב' חלוקים זו על זו על זו דאפשר לפשוט התחתון בלא העליון ונכון ליהזר.

האיסור הוא דוקא בצמר של כבשים עם פשתן אבל צמר גמלים או ארנבות מותר וכן קנבוס ודברים הדומין לפשתן מותרים עם צמר.

כתיב (כב, ד) לא תראה חמור אחיך וכו', המשך חכמה תמה שבפר' משפטים (שמות כג, ד) כתיב 'אויבך' וכאן כתיב 'אחיך'.

ומיישב ע"פ דברי הגמ' במסכת פסחים (ק"ג:ג) מי שרי לשנויי הא כתיב 'לא תשנא את אחיך בלבבך' ומוקי לה בראה בו שעבר עבירה. וזה היה קודם העגל אשר היו כולם 'ממלכת כהנים וגוי קדוש', אז היה שרי לשנויי אם ראה בו עבירה. לא כן אחרי כל המסות אשר נכשלו בעונות, אם יראה אדם בחבירו חטא, אם יפשפש במעשיו ימצא כמה מכשולים ופקפוקים, זה בפרט זה וזה בפרט זה. לכן אסור לשנוא איש כזה רק מי שהוא בעצמו סר מרע וצדיק תמים בדרכיו אבל קשה למצוא כמותו, ועל זה אמרו (סוכה מ"ה:): ראיתי בני עליה והמה מועטים, לכן כתיב 'אחיך'.

כתיב (כה, יט) 'והיה בהניח ה' אלקיך לך מכל איביך מסביב בארץ אשר ה' אלקיך נתן לך נחלה לרשתה תמחה את זכר עמלק כו'. משמע שעמלק לא שייך לאויבים, ובספר אש תמיד מבאר כי עמלק נחשב שונא ולא אויב, ומבאר שהחילוק בין שונא ואויב הוא שהשונא הוא מתנגד לגוף האדם עצמו ואין שנאתו תלויה בדבר לא כן האויב שהוא מחמת סיבה.

ובזה מובן מה שנפסק בשו"ע (או"ח תקפ"ג) שיש לאכול בליל ראש השנה כרתי ולומר יה"ר שיכרתו שונאינו, ולאכול סלקא ולומר יה"ר שיסתלקו אויבינו, ולאכול תמרי ולומר יה"ר שיתמו שונאינו, וקשה למה אצל אויב אומרים לשון סילוק וגבי שונא אומרים לשון אחר אלא הביאור כנ"ל כי אויב הוא משום סיבה ועל זה שייך לומר שיסלק את הסיבה שגרמא לזה ואילו שונא הוא בלא סיבה ולזה צריך לשון כריתות מוחלטת. ובזה יש חילוק בין עשו וישמעאל כי ישמעאל הוא אויב ואילו עשו הוא שונא וכידוע הלכה עשו שונא את יעקב בלא שום סיבה.

ולפ"ז מובן לשון הפסוק שעמלק לא נקרא אויב אלא שונא כיון ששנאתו לכלל ישראל אין לה גבול ואינה תלויה בשום סיבה.

כתיב (כג, ו) 'ולא אבה ה' אלקיך לשמוע אל בלעם וגו'. קשה מהו הלשון 'לשמוע'. החתם סופר בתורת משה מפרש שבעצם הקב"ה היה יכול להניח את בלעם לקלל ולעשות שקללתו לא תתקיים, ולא עוד הרי חז"ל אמרו שלא נתקיים ברכת בלעם וברכת לבן עד אחר זמן מרובה, שלא יאמרו מברכתו של אותו רשע נתברכו, וא"כ היה לו להניח לקלל כרצונו. אלא מצד אהבת ישראל שכן דרך אוהב שאינו יכול לשמוע קללת אוהבו לכך ויהפוך.

כמה מקורות בחומר איסור שעטנז

שנינו במסכת כלאים (ט' ח') רשב"א אומר שמי שלובש שעטנז נלוז ומליז הוא את אביו שבשמים עליו, ר' עובדיה מברטנורא מפרש עקום ומעקם דרכי אביו שבשמים עליו, לשון אל ילוזו מעיניך (משלי ג). הרמב"ם מפרש סר מדרך האמת ומסיר רחמי ה' ממנו בעברו על המצוה בדבר שאין האדם מתאוה לו, וזה עון חמור.

החכמת אדם (כלל ק"ו) כתב שכל הזהיר שלא ללבוש שעטנז יזכה ללבוש בגדי ישע ומעיל צדקה. בספר ריקאנטי (פר' קדושים) כותב שתיבת שעטנז פירושו שיש שטן אחד ממונה על מי שלובש שעטנז ויכול להזיקו, ואותיות שעטנז שטן עז. ומבואר בספרים הקד' שאין תפילתו נשמעת במי שלובש שעטנז. היערות דבש (א' ה') כתב שכשלו בשין שעטנז שהוא 'שטן עז' אז אפילו ביום הכפור גבר כחו של שטן לקטרג, כי הוא מעורר ג"כ חטא הבל וקין בקרבנו צמר ופשתן, ולכך ביום הכפור אפילו בגדי כהונה שהותר בהן כלאים לא היה כהן גדול לובש, לבלתי תת לסטרא אחרא אחיזה ובגדי בד ילבש.